

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження.** Розгортання в останній період часу кризових явищ в економіці України вимагає від Національного банку та Уряду пошуку оптимальних шляхів подолання економічного спаду. Одним із найбільш важливих елементів у загальній системі заходів щодо запобігання рецесії та стимулювання економічного росту є забезпечення належного рівня фінансової стійкості та ліквідності банківської системи країни, що може бути досягнуто засобами і методами грошово-кредитної політики, включаючи як традиційні, так і нетрадиційні її інструменти. Банківській системі належить ключова роль у механізмі реалізації заходів державної економічної політики щодо протидії появі негативних тенденцій розвитку як у реальному, так і у фінансовому секторах економіки. При цьому забезпечення належного рівня ліквідності банківської системи визначає принципову можливість ефективного виконання нею функції фінансового посередництва, яка позначається на умовах економічного розвитку загалом. Підвищує актуальність дослідження й необхідність розробки комплексної стратегії подолання кризових явищ в Україні, де забезпечення належного рівня ліквідності банківської системи має бути одним із головних завдань Національного банку України.

Дослідженню питань, пов'язаних з управлінням банківською ліквідністю, присвячено ряд наукових праць таких зарубіжних вчених, як Ф. Аллен, Б. Бернанке, У. Біндсеїл, А.В. Буздалін, К. Віксель, С. Грей, Е. Долан, Дж. Кейнс, Р.Дж. Кемпбелл, Г.Г. Коробова, О.І. Лаврушин, Й. Ландскронер, Р.Л. Міллер, Ф. Мишкін, С.Р. Моїсеєв, К. Нікулаоу, Г.С. Панова, А.В. Піка, П.С. Роуз, А. Сантомеро, Д.Д. Сінкі, Н. Телбот, Дж. Тобін, М. Фрідмен, Д. Хеммонд, Й. Чрістенсен та інші.

Серед вітчизняних науковців дослідженню теоретико-методологічних аспектів управління ліквідністю банківської системи, розробленню методик аналізу і регулювання банківської ліквідності, адаптації банків до особливостей розвитку фінансового ринку значна увага приділена у працях Г.М. Азаренкової, С.М. Аржевітіна, О.І. Барановського, О.Д. Вовчак, А.С. Гальчинського, О.В. Дзюблюка, Ж.М. Довгань, Г.В. Загорія, І.Б. Івасіва, С.М. Козьменка, Н.І. Козьмук, О.Л. Колодізева, В.В. Корнеєва, Т.Е. Крішталь, І.М. Лиса, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, С.В. Науменкової, Д.М. Олійника, Л.О. Примостки, Л.М. Рябініної, М.І. Савлука, А.В. Сомик, Т.Є. Унковської, Н.Р. Швець та інших.

Разом з тим, переважна більшість праць зазначених авторів зосереджена на дослідженні ліквідності окремого комерційного банку, що охоплює мікрорівень банківської діяльності та не дозволяє комплексно дослідити особливості ліквідності банківської системи загалом. Відтак, враховуючи недостатню дослідженість теоретичних аспектів ліквідності банківської системи, ролі центрального банку у її регулюванні, а також зважаючи на проблеми управління ліквідністю банків на макрорівні в умовах кризи, виникає необхідність комплексного дослідження сутності ліквідності банківської системи як якісно нового рівня економічних відносин.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Наукові результати дисертаційної роботи є складовою частиною науково-дослідних робіт кафедри банківської справи Тернопільського національного економічного університету за такими темами: «Розвиток банківської системи України як основа

реалізації стратегії економічного зростання» (державний реєстраційний номер 0108U002110); «Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України» (державний реєстраційний номер 0112U000077), «Активізація банківського кредитування реального сектора як необхідна умова реалізації стратегії економічного зростання України» (державний реєстраційний номер 0114U000565) та «Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності» (державний реєстраційний номер 0111U010355). У межах цих тем автором розроблено теоретичні підходи до дослідження сутності ліквідності банківської системи, обґрунтовано напрями підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи України, розроблено оптимізаційну модель грошово-кредитної політики НБУ, а також у досліджено дієвість інструментів грошово-кредитної політики НБУ в контексті управління ліквідністю.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад управління ліквідністю банківської системи та розробка методичних і практичних рекомендацій щодо удосконалення управління ліквідністю банківської системи України в контексті подолання кризових явищ в економіці та створення стимулів для стійкого економічного зростання. Відповідно до поставленої мети в роботі передбачено вирішення таких основних завдань:

- проаналізувати наукові підходи та узагальнити теоретичні засади до визначення сутності поняття «ліквідність комерційного банку»;
- визначити поняття «ліквідність банківської системи» з огляду на можливості реалізації банками функції фінансового посередництва у масштабах національної економіки;
- обґрунтувати поняття «ліквідність центрального банку» у контексті завдань грошово-кредитної політики, спрямованих на подолання кризових явищ в економіці;
- розробити теоретичну концепцію управління ліквідністю банківської системи як цілісного документа;
- удосконалити класифікацію основних факторів, що впливають на ліквідність банківської системи;
- проаналізувати особливості управління ліквідністю банківської системи з боку центральних банків провідних країн світу та Національного банку України;
- визначити шляхи розв'язання проблем організації управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків;
- розробити оптимізаційну модель управління ліквідністю банківської системи України;
- обґрунтувати стратегічні напрями управління ліквідністю банківської системи на мікроекономічному та макроекономічному рівнях та розробити ряд рекомендацій щодо підвищення дієвості інструментів управління ліквідністю.

**Об'єктом дослідження** є процес функціонування банківської системи України в умовах циклічного розвитку економіки.

**Предметом дослідження** є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів управління ліквідністю банківської системи України.

**Методи дослідження.** Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові та емпіричні методи: аналізу і синтезу, індукції і дедукції – при дослідженні теоретичних засад ліквідності банків; аналогії та порівняння – при пошуку шляхів удосконалення управління ліквідністю банківської системи; абстрагування – при визначенні сутності окремих понять і термінів; узагальнення – при дослідженні теорій управління банківською ліквідністю та виділенні низки причин і тенденцій змін ліквідності банківської системи; формалізації – при розробці показників ліквідності банківських установ; компаративні методи – для виявлення спільного і відмінного у підходах до управління ліквідністю банківської системи; методи статистичного аналізу – для оцінки ліквідності банків і банківської системи; факторного аналізу – для оцінки факторів негативного впливу на ліквідність банківської системи; економіко-математичні – для моделювання управління ліквідністю банківської системи.

**Інформаційна база роботи.** У дослідженні використано законодавчі та нормативні акти України, які регламентують діяльність фінансово-кредитних інституцій, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали центральних банків країн світу, матеріали комерційних банків, статистичну інформацію Державної служби статистики України.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в поглибленні теоретичних та практичних засад підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи України в контексті подолання кризових явищ в економіці. У процесі дослідження були отримані такі найбільш суттєві наукові результати:

*уперше:*

- розроблено теоретичну концепцію управління ліквідністю банківської системи як цілісного документа, що ґрунтується на застосуванні процесно-структурованого підходу та поєднанні принципів інтегрованості, комплексності, високого динамізму керування, варіативності прийняття рішень та орієнтованості на стратегічні цілі діяльності банків, а також відображає взаємозв'язок функцій та інструментів трьох основних інституцій управління ліквідністю банківської системи: Національного банку, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Уряду, діяльність яких має бути спрямована на забезпечення оптимального, прогнозованого та стабільного рівня ліквідності банківської системи. Використання такої концепції надасть можливість реалізувати комплексний підхід до розв'язання проблем управління ліквідністю банківської системи України на макро- і мікроекономічному рівнях;

- обґрунтовано поняття емісійного потенціалу центрального банку як його граничної можливості збільшувати грошову масу в обігу шляхом такого застосування монетарних інструментів, при якому завдання щодо підтримання ліквідності комерційних банків шляхом кредитів рефінансування та інших механізмів не вступають у протиріччя із цілями грошово-кредитної політики щодо забезпечення цінової стабільності і недопущення надмірної волатильності обмінного курсу. Запровадження цієї дефініції у понятійний апарат теорії банківської справи надасть змогу визначити роль центрального банку в процесі управління ліквідністю банківської системи;

*удосконалено:*

- визначення ліквідності центрального банку, під яким потрібно розуміти його спроможність своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання перед міжнародними валютно-фінансовими організаціями, Урядом та комерційними банками, а також оперативно виконувати функції із забезпечення стабільності національної валюти, підтримки ліквідності комерційних банків, достатності грошової маси без негативних ефектів для економіки. Розгляд даної дефініції, на відміну від існуючих поглядів, що обмежуються дослідженням сутності ліквідності комерційного банку, дозволяє сформулювати комплексний підхід до вивчення та аналізу ліквідності банківської системи в цілому, а також врахувати специфіку діяльності центрального банку і його зобов'язання щодо забезпечення міжнародної ліквідності держави та цінової й фінансової стабільності;

- обґрунтування поняття ліквідності банківської системи, під яким слід розуміти такий стан системи взаємопов'язаних і взаємозалежних банківських установ країни, який відображає їхні можливості безперервно виконувати свої платіжні зобов'язання при умові ефективного застосування емісійного потенціалу центрального банку відповідно до цілей його грошово-кредитної політики. Запропоноване визначення, на відміну від існуючих підходів, що не враховують ліквідність центрального банку та його роль в управлінні ліквідністю комерційних банків, дає змогу зрозуміти сутність поняття ліквідності банківської системи як якісно нового рівня економічних відносин та стану всіх банків країни в контексті безперервного виконання таких функцій банківської системи як трансформаційна та забезпечення ліквідності;

- класифікацію факторів впливу на ліквідність банківської системи, яка ґрунтується на кореляційно-регресійному аналізі взаємозв'язку кількісних і якісних змінних із динамікою вільної ліквідності банківської системи. Запропонована класифікація дає змогу виокремити та дослідити вплив на ліквідність банківської системи таких факторів як: внутрішні (нормативні вимоги ліквідності; збалансованість активів і пасивів за строками; якість активів; динаміка депозитів; грошово-кредитна політика; стан міжбанківського валютного ринку; стан золотовалютних резервів) та зовнішні (міжнародна інвестиційна позиція; зовнішній борг банків; кон'юнктура світових фінансових ринків та індекс інформаційної активності населення). Обґрунтування такого підходу, на відміну від існуючих класифікацій, котрі переважно зосереджені на аналізі факторів впливу на ліквідність окремих банківських установ, дає змогу на основі математичних розрахунків визначити у числовій формі рівень впливу зазначених факторів на ліквідність банківської системи країни;

- підходи до стратегічного планування процесу управління ліквідністю банківської системи шляхом розширення ієрархії цілей, зокрема у якості стратегічної цілі запропоновано розглядати позитивний ріст ВВП, а у якості проміжних цілей – досягнення мінімальної волатильності валютного курсу в межах валютного коридору, а також стабільності показника індексу споживчих цін та позитивного значення показника вільної ліквідності банківської системи в рамках їх таргетування, що дозволить ефективно використовувати інструменти управління ліквідністю в залежності від економічного циклу та ситуації на грошово-кредитному ринку. На

відміну від існуючих розробок напрямів управління ліквідністю банків, які переважно ґрунтуються на цілях забезпечення прибутковості і дотримання економічних нормативів банківських установ, у запропонованих підходах до стратегічного планування визначено новий механізм досягнення цілей управління ліквідністю, в основі якого лежить таргетування показника вільної ліквідності банківської системи;

*набули подальшого розвитку:*

- визначення поняття ліквідності комерційного банку як його спроможності без втрат або з мінімальними втратами виконувати зобов'язання за пасивними операціями відповідно до їх строковості, а також забалансові зобов'язання щодо деяких видів активів, зокрема надання кредитів. Дане визначення, на відміну від існуючих, які переважно зосереджують увагу на платоспроможності банківських установ, акцентує увагу на можливостях банку відповідати за своїми зобов'язаннями не лише за рахунок наявних ресурсів, а й коштів, позичених в центральному банку, а також на спроможності банку відповідати за забалансовими зобов'язаннями, що можуть мати суттєвий вплив на стан банківської ліквідності;

- класифікація функцій комерційного банку, яка ґрунтується на дослідженні еволюції банківської справи, враховує діяльність банків на ринку цінних паперів та дозволяє виокремити функцію банків як посередництво на ринку цінних паперів. Сутність цієї функції полягає в тому, що, здійснюючи операції з цінними паперами, банки виступають посередниками у переміщенні коштів між суб'єктами економічних відносин на фондовому ринку та використовують дані операції як інструмент управління власною ліквідністю. На відміну від існуючих підходів, що переважно виділяють три основні функції банків – посередництво в кредиті, посередництво в платежах та створення кредитних грошей – виділення в якості окремої функції банків посередництва на ринку цінних паперів дозволяє більш чітко обґрунтувати вплив усіх можливих факторів на ліквідність комерційних банків;

- підходи до побудови моделей управління ліквідністю банківської системи, що ґрунтуються на виробничій функції та імітаційних таблицях і дозволяють визначити вплив на показники ліквідності банківської системи комплексу взаємопов'язаних чинників, а також розрахувати оптимальну їх величину, серед яких основними визначено: середньозважену ставку рефінансування НБУ; норму обов'язкового резервування; обсяг коштів, розміщених шляхом придбання банками депозитних сертифікатів НБУ; обсяг валютних інтервенцій НБУ; обсяг залучених банками депозитів. Запропонована модель, на відміну від існуючих, що спрямовані на розрахунок оптимальних величин балансів та показників ліквідності комерційних банків, дозволяє оцінити ефективність впливу інструментів управління ліквідністю всієї банківської системи та динаміку її ліквідних коштів, що виражаються показником вільної ліквідності банківської системи;

- обґрунтування політики управління ліквідністю комерційного банку як внутрішнього нормативного документа банку, що детально відображає систему управління ліквідністю банку, зокрема: цілі, принципи, методи, порядок аналізу впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на діяльність банку, порядок розрахунку коефіцієнтів ліквідності, план на випадок виникнення непередбачуваних подій, тобто кризи ліквідності, а також розподіл функціональних обов'язків уповноважених підрозділів банку з питань управління ліквідністю. Запропонована

політика управління ліквідністю, на відміну від інших нормативних документів банків, які по суті є посадовими інструкціями, комплексно відображає систему управління ліквідністю банку, що дає можливість органам банківського нагляду та іншим зовнішнім користувачам оцінити якість такого управління.

**Практичне значення одержаних результатів дослідження.** Результатом вирішення поставлених у дисертації завдань є розробка пропозицій та рекомендацій практичного характеру щодо підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи, що включають: 1) рекомендації щодо підвищення дієвості інструментів управління ліквідністю на макро- і мікроекономічному рівнях; 2) удосконалення процентної політики НБУ в контексті управління ліквідністю; 3) пропозиції щодо удосконалення методики розрахунку нормативів ліквідності; 4) обґрунтування переваг когерентного управління ліквідністю комерційних банків та підприємств; 5) рекомендації щодо удосконалення організаційної структури банку; 6) пропозиції щодо використання можливостей Google Trends для аналізу інформаційної активності населення та визначення її впливу на ліквідність і репутацію банку.

Наукові результати та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, отримали схвальну оцінку та використовуються у практичній діяльності Національного банку України (довідка №60-08010/43837 від 24.06.2015 р.), Асоціації українських банків (довідка №01-10/0146 від 11.06.2015 р.), ПАТ «Кредобанк» (довідка № 92/01-963 від 31.07.2015 р.), ПАТ «АКБ Львів» (довідка №286/1/0-01 від 25.03.2015 р.). Окремі положення дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-26/3806 від 07.12.2015 р.) при викладанні дисциплін «Центральний банк і грошово-кредитна політика», «Гроші та кредит», «Банківська система».

**Особистий внесок здобувача.** Усі наукові результати, які вкладені у дисертації і виносяться на захист, висновки, рекомендації та пропозиції одержані автором самостійно та є його науковим доробком. З наукових праць, написаних у співавторстві, використано лише ті ідеї і положення, які є особистим здобутком автора.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2011-2013 рр.), «Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем» (м. Львів, 2011 р.), «Реформування фінансової системи та стимулювання економічного зростання в нестабільній економіці» (м. Дніпропетровськ, 2011 р.), «Актуальні питання розвитку сучасного суспільства» (м. Курськ, Російська Федерація, 2011 р.), «Ефективність функціонування банківської системи України як основа макроекономічної стабілізації» (м. Тернопіль, 2012 р.), «Суперечності та тенденції сучасної економічної динаміки» (м. Чернівці, 2012 р.), «Розвиток банківської системи України у контексті глобалізації економічних процесів» (м. Тернопіль, 2012 р.), «Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м. Тернопіль, 2012-2013 рр.), «Реформування банківської системи в контексті глобалізаційних процесів»

(м. Тернопіль, 2012 р.), «Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації та ефективності функціонування банківської системи України» (м. Тернопіль, 2013 р.), «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (м. Київ, 2013 р.), «Розвиток банківського бізнесу в умовах глобальної нестабільності» (м. Тернопіль, 2013 р.), «Сучасні проблеми та механізми фінансового управління» (м. Харків, 2013 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2014-2015 рр.), «Детермінанти сучасного розвитку соціально-економічних систем в умовах глобальної нестабільності» (м. Чернівці, 2014 р.), Соціально-економічні перспективи розвитку України в XXI столітті (м. Тернопіль, 2013-2014 рр.), «Теорія і практика банківської справи у глобальному фінансовому середовищі» (м. Тернопіль, 2014 р.), «Банківський та реальний сектор економіки: фінансово-економічні аспекти взаємодії та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 2015 р.), «Криза банківської системи: причини і шлях виходу» (м. Київ, 2015 р.), «Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 2015 р.).

**Публікації.** Отримані автором наукові результати знайшли відображення в 41 науковій праці загальним обсягом 23,62 д.а., з яких особисто автору належать 21,92 д.а., у тому числі: 4 публікації у колективних монографіях (загальний обсяг 6,3 д.а.); 15 – статей у наукових фахових виданнях України, (загальний обсяг 11,95 д.а., з них 11 одноосібних обсягом 9,85 д.а.), з яких 1 публікація – у виданні, що входить до реєстру міжнародних наукометричних баз; 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави (Росія); 24 публікації у збірниках матеріалів конференцій (загальний обсяг 5,77 д.а.).

**Структура та обсяг роботи.** Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків та список використаних джерел із 269 найменувань на 25 сторінках та 22 додатків на 58 сторінках. Основний текст роботи становить 211 сторінок і містить 41 рисунок та 21 таблицю. Повний обсяг дисертації становить 304 сторінки.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

**Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади управління ліквідністю банківської системи»** присвячено розгляду теоретичних аспектів ліквідності банків та банківської системи, управління якою є основою стабільного та ефективного функціонування банківської системи країни, а також всієї економіки.

При розгляді концептуальних засад управління ліквідністю банківської системи головну увагу зосереджено на необхідності уточнення сутності грошово-кредитної політики та управління ліквідністю, що підкреслюється розбіжністю в цілях центрального банку, а також в його функціях у процесі управління грошово-кредитними відносинами. Обґрунтовано, що грошово-кредитна політика – це політика, метою якої є досягнення загальноекономічних і соціальних цілей (зайнятість робочої сили), а управління ліквідністю банківської системи є одним із завдань грошово-кредитної політики, що спрямоване на забезпечення достатнього, стабільного та прогнозованого рівня ліквідності банківської системи, а не всього ринку. Відтак, центральний банк в силу виконання своїх функцій та реалізації грошово-кредитної політики відіграє головну роль в управлінні ліквідністю

банківської системи, яке, в широкому розумінні, є складовим процесом грошово-кредитної політики, що включає в себе комплекс заходів та інструментів центрального банку, Уряду, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (які мають опосередкований вплив на ліквідність банківської системи), спрямованих на досягнення стабільного та прогнозованого рівня ліквідності банківської системи.

Доведено, що ліквідність банківської системи, як економічна категорія характеризує макрорівень економічних відносин. Забезпечення ж ліквідності центрального банку у поєднанні із підтриманням ліквідності комерційних банків створює вихідні передумови для реалізації усією банківською системою своїх функцій в економіці. Тому у випадку підриву ліквідності одного, окремо-взятого банку, підриває ліквідність інших банківських установ, а центральний банк, реалізуючи свої регулятивні повноваження, і сам будучи ліквідним за своєю природою, здатний не допустити цього, тим самим забезпечити ліквідність усієї банківської системи. Окрім цього, макрорівень економічних відносин банків передбачає формування міжбанківського кредитного ринку, який дозволяє перерозподіляти ліквідність в банківській системі без прямої участі центрального банку, який, встановлюючи відсоткові ставки за активними і пасивними операціями відповідно до цілей грошово-кредитної політики, здійснює опосередкований вплив на формування ціни ліквідних активів на цьому ринку.

На основі аналізу наукових підходів до визначення сутності ліквідності комерційного банку, а також, враховуючи фактори негативного впливу на банківську ліквідність, в роботі доведено необхідність трактування ліквідності банку у широкому та вузькому розуміннях. Так, у широкому розумінні, ліквідність комерційного банку – це його спроможність без втрат або з мінімальними втратами виконувати зобов'язання за пасивними операціями відповідно до їх строковості, а також забалансові зобов'язання щодо деяких видів активів, зокрема надання кредитів. Основною характеристикою ліквідності банку тут виступає час, за який банк спроможний виконувати зобов'язання, тобто відображає ліквідність як потік. У вузькому розумінні, ліквідність комерційного банку – це такий стан активу і пасиву балансу банку, який дозволяє оперативнo і в повному обсязі відповідати за своїми зобов'язаннями. Основною характеристикою ліквідності банку, в даному випадку виступає ліквідність балансу, а сам термін «ліквідність банку» – як запас. Визначення ліквідності банку у широкому та вузькому сенсі дасть змогу розробити оптимальні підходи до управління нею на практиці.

Побудова ефективної системи управління ліквідністю комерційних банків та банківської системи в цілому вимагає формулювання теоретичних підходів до розмежування понять «ліквідність банку», «фінансова стійкість» та «платоспроможність банку», які є взаємодоповнюючими та часто ототожнюються в науковій літературі. Відтак, в дисертації доведено, що фінансова стійкість комерційного банку – це спроможність забезпечити оптимальне співвідношення якісних та кількісних параметрів його діяльності з метою безперебійного виконання функцій фінансового посередника. Під якісними параметрами діяльності банку слід розуміти управлінські процеси, зокрема: управління ліквідністю, управління прибутковістю, управління ризиками, управління активами і пасивами. До кількісних параметрів діяльності банку відносяться економічні нормативи та показники



рентабельності. Безперебійне виконання функцій фінансового посередника підкреслює, що фінансова стійкість відображає спроможність банку оптимально поєднувати якісні і кількісні параметри його діяльності в динаміці, тобто в процесі функціонування банку. Платоспроможність комерційного банку – це його здатність погасити вимоги кредиторів чи, наприклад, виплатити заробітну плату та сплатити податки своєчасно і в повному обсязі за рахунок власного капіталу.

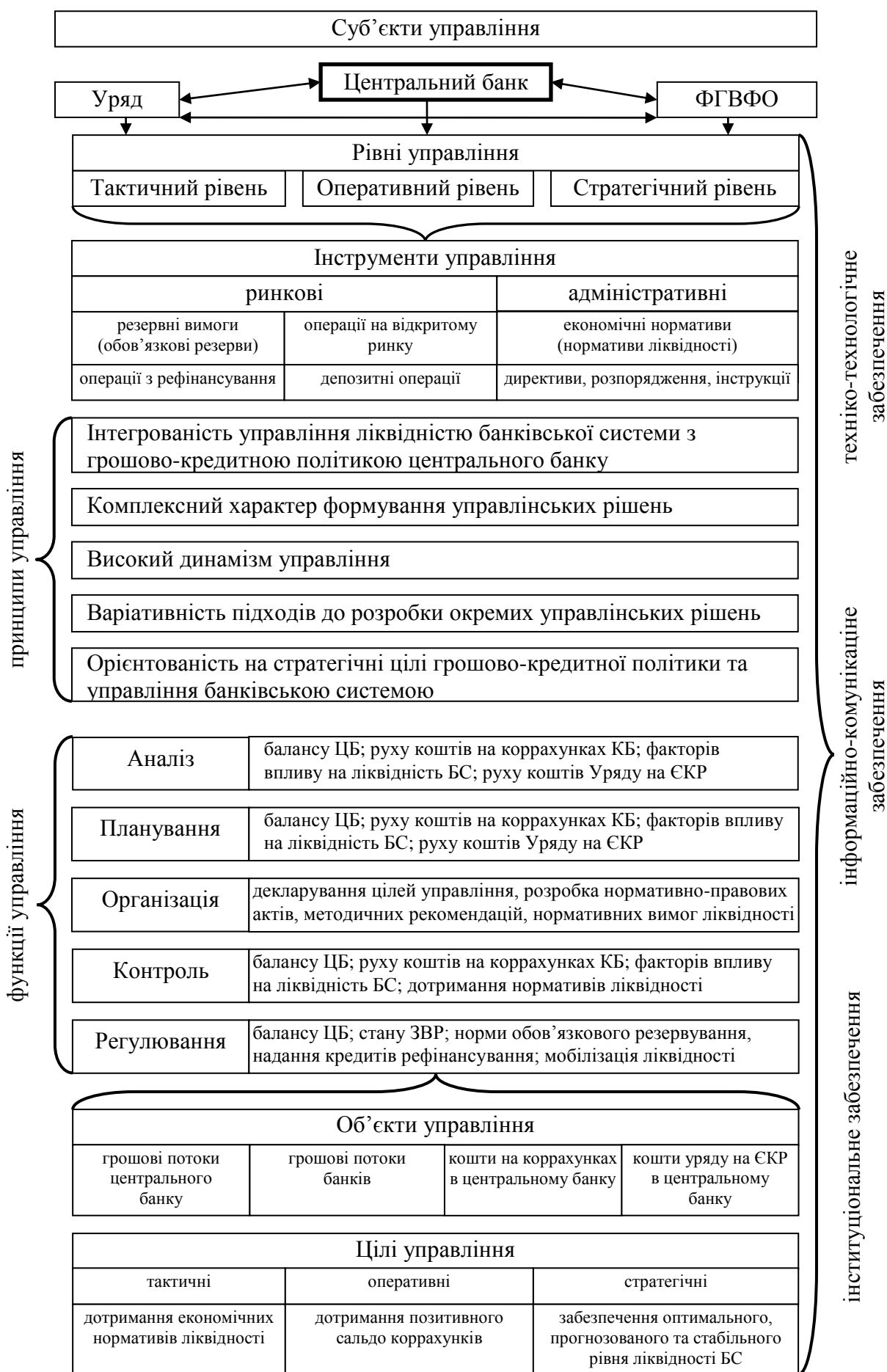
У роботі наголошено, що при дослідженні ліквідності банківської системи на теоретичному та практичному рівнях необхідно обов'язково дослідити сутність ліквідності центрального банку як вищого рівня банківської системи, оскільки центральний банк, на відміну від усіх інших установ грошового ринку, сам може створювати ліквідність, так як він сам може емітувати гроші, що разом із функцією кредитора останньої інстанції має великий вплив на ліквідність всіх комерційних банків. Відтак, ліквідність самого центрального банку, як і його грошово-кредитну політику, треба сприймати як невід'ємну складову ліквідності банківської системи.

З метою систематизації наукових поглядів та побудови теоретичного фундаменту управління ліквідністю банківської системи, який на практиці дасть змогу приймати рішення щодо подолання наявних проблем та забезпечення ефективного перерозподілу ліквідності як в середині банківської системи, так і в економіці в цілому, побудовано теоретичну концепцію управління ліквідністю банківської системи, як систему вихідних теоретичних положень, які описують процес управління ліквідністю банківської системи, що відображає формулювання цілей та принципів управління, розподіл функцій суб'єктів управління, механізм застосування інструментів управління, характеристику об'єктів управління, а також забезпечення процесу управління (рис. 1).

**Розділ 2 «Комплексна оцінка управління ліквідністю банківської системи України»** присвячено аналізу основних засад управління ліквідністю банківської системи України на макро- і мікроекономічному рівнях, що дозволило обґрунтувати базові напрями підвищення ефективності інструментів та методів управління ліквідністю вітчизняної банківської системи.

У результаті дослідження наукової літератури та статистичних даних, які відображають функціонування економіки країни, в роботі виокремлено 49 факторів впливу на ліквідність банківської системи. З-поміж цих факторів було вибрано 38, які можна кількісно виразити та визначити взаємозв'язок із вільною ліквідністю банківської системи України.

Під вільною ліквідністю банківської системи слід розуміти кількісний показник ліквідності банківської системи, який визначається шляхом пошуку різниці між обсягом коштів комерційних банків, розміщених на кореспондентських рахунках в Національному банку України, та обсягом сформованих обов'язкових резервів. На основі побудови 38 однофакторних кореляційно-регресійних моделей та після оцінки їх адекватності, рівня взаємозв'язку даних факторів і вільної ліквідності банківської системи, було вибрано 20 факторів, показник кореляції яких з показником вільної ліквідності становлять більше 0,5. Вибрані фактори було класифіковано на зовнішні й внутрішні та об'єднано в декілька груп (табл. 1).

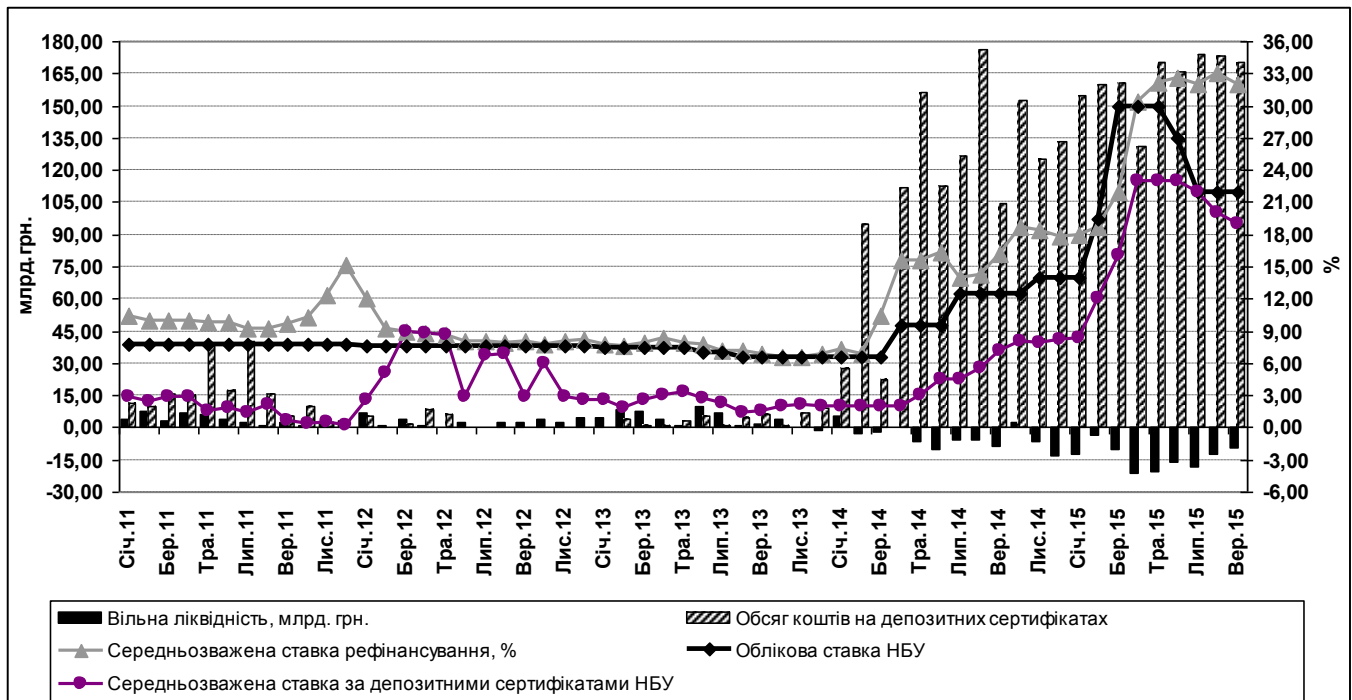


**Рис. 1. Теоретична концепція управління ліквідністю банківської системи**

Запропонована класифікація факторів негативного впливу на ліквідність банківської системи України дала змогу виокремити проблеми в управлінні ліквідністю вітчизняної банківської системи, які полягають в низькій ефективності адміністративних та ринкових інструментів управління ліквідністю.

У дисертації доведено неефективність методики НБУ щодо розрахунку нормативів ліквідності комерційних банків, оскільки дана методика не дає змоги визначити реальний обсяг ліквідних коштів в банківській системі в період кризових явищ економіки, так як фактичне значення нормативів ліквідності на декілька десятків відсотків перевищує мінімально допустиме значення, в той час, коли результати діяльності банків та показники їх рентабельності є негативними.

У роботі проаналізовано ринкові інструменти управління ліквідністю банківської системи та зроблено висновок про їх низьку дієвість, пов'язану із несвоєчасним переходом НБУ до монетарного режиму таргетування інфляції, що обумовило підвищення процентних ставок за активними і пасивними операціями центрального банку, а це в свою чергу, призвело до появи в банківській системі одночасного профіциту і дефіциту ліквідних коштів (рис. 2).



**Рис. 2. Динаміка деяких показників ліквідності банківської системи України у 2011-2015 роках**

Підвищення ставок за строковими депозитними сертифікатами НБУ до 27% призвело до фактичної заміни Національним банком України міжбанківського кредитного ринку, а це в свою чергу, стало дестимулюючим чинником, як міжбанківського кредитування, так і кредитування реального сектору економіки.

Девальвація національної валюти та утримання норми обов'язкового резервування в іноземній валюті збільшили обсяги відрахувань банками до обов'язкових резервів, що призвело до виникнення від'ємного значення показника вільної ліквідності банківської системи, яке впродовж 2015 року становило – 8-20 млрд. грн.

Таблиця 1

**Результати кореляційного-регресійного аналізу факторів впливу на вільну ліквідність банківської системи України\***

Назва фактора	Кількісний показник виміру фактора (середнє значення за останні 30 місяців або за останні 20 кварталів)						Коефіцієнти кореляції		
	H4						ρ <sub>0</sub>	R <sup>2</sup>	p-value
<b>Нормативні вимоги (нормативи ліквідності), %</b>	план				План	факт			
	не < 20	57,13	не < 40	79,91	не < 60	86,14			
<b>Збалансованість активів і пасивів (кредитів і депозитів) за строками</b>	GAP млрд. грн..		до 1 р.	від 1 до 2 р.	більше 2 р.	GAP <sub>к.</sub>	GAP <sub>к.</sub>	GAP <sub>к.</sub>	
	Усього		-8,47	124,43	159,07	275,03	-0,6984	0,4878	0,0000
	нац. вал.		13,7	116,8	53,2	183,8	-0,1023	0,1046	0,5906
	іноз. вал.		-22,22	7,59	105,84	91,20	-0,8114	0,6584	0,0000
<b>Якість активів</b>	Резерви за активними операціями, млрд. грн.			148,55		-0,6399	0,4095	0,0024	
<b>Динаміка депозитів</b>	на вимогу в нац. вал., млрд. грн.			206,14		-0,6702	0,4492	0,0000	
	на вимогу в іноз. вал., млрд. дол. США			28,03		0,8041	0,6467	0,0000	
<b>Грошово-кредитна політика</b>									
	- середньозважена ставка рефінансування, %			10,59			-0,7578	0,5743	0,0000
	- норма обов'язкових резервів (нац. валюта), %			6,1			-0,7080	0,5013	0,0000
	- норма обов'язкових резервів (ін. валюта), %			9,5			0,4897	0,2399	0,0060
	- середньозважена ставка за ОВДП (вторинний ринок), %			15,34			-0,7436	0,5530	0,0000
	- середньозважена ставка за депозитними сертифікатами, %			3,79			-0,5931	0,3518	0,0006
<b>Стан міжбанківського валютного ринку</b>	Обмінний курс грн./дол. США			9,64		-0,8258	0,6820	0,0000	
	Обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку млрд. дол. США			20,730		0,5642	0,3183	0,0012	
<b>Стан золотовалютних резервів,</b>	Динаміка обсягу ЗВР млрд. дол. США			20,504		0,7832	0,6134	0,0000	
	Достатність ЗВР, станом на 1.01.2015								
	Критерій покриття імпорту			Критерій Гвідотті-Грінспена					
	розр.	опт.	розр.	опт.			-	-	-
	2,3 міс.	3 міс.	13,4%	100%					
<b>Економічна ситуація</b>									
	- темп приросту ВВП			0,66			0,7431	0,5523	0,0002
	- темп приросту реальної заробітної плати			106,4%			0,7866	0,6188	0,0000
	- рівень інфляції			104,17%			-0,7938	0,6300	0,0000
	<b>Міжнародна інвестиційна позиція банків, млрд. дол. США</b>			-17,115			-0,6486	0,4207	0,0049
	<b>Зовнішній борг банків, млрд.дол. США</b>						0,6963	0,4849	0,0006
	<b>Кон'юнктура світових фінансових ринків</b>			Кредитно-дефолтний своп України (CDS5Y), в.п.			902,2	-0,7405	0,5483
<b>Індекс інформаційної активності населення</b>			204,4			-0,6623	0,4386	0,0001	

\*Джерело: власна розробка автора

На основі аналізу діяльності окремих банківських установ в роботі виокремлено проблеми мікроекономічного рівня у сфері управління ліквідністю, основними серед яких є: надмірне кредитування інсайдерів і пов'язаних осіб, стратегії надприбутків, нехтування валютними і кредитними ризиками, збільшення спекулятивних операцій банків із розміщення активів, що внаслідок швидкої девальвації гривні та зниження кредитоспроможності клієнтів призвело до відтоку ліквідних коштів з банків та масових банкрутств.

У роботі дано оцінку якісному рівню управління ліквідністю вітчизняних банків, яка ґрунтується на аналізі річних звітів та внутрішніх нормативних актів Топ-40 вітчизняних банків за рейтингом НБУ, а також 10 неплатоспроможних банків за наступними критеріями: організаційна структура управління ліквідністю, кількість сценаріїв стрес-тестування стану ліквідності банку, коефіцієнти оцінки ліквідності, нормативне забезпечення управління ліквідністю. Результати аналізу дозволили сформуванню рейтингу банків за якістю управління ліквідністю та довести, що ті банки, які набрали найменше балів, були визнані неплатоспроможними.

Виявлені проблеми в управлінні ліквідністю банківської системи стали основою для розробки економіко-математичної моделі управління ліквідністю банківської системи, яка дозволила знайти оптимальне співвідношення інструментів управління ліквідністю з метою забезпечення позитивного значення показника вільної ліквідності банківської системи України та, в залежності від економічного циклу, підтримувати його на рівні, достатньому для забезпечення кредитування реального сектору економіки.

**Розділ 3 «Шляхи підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи України»** містить дослідження можливостей удосконалення управління ліквідністю банківської системи України, обґрунтування стратегії управління ліквідністю, а також рекомендації щодо підвищення ефективності управління ліквідністю комерційних банків на мікроекономічному рівні.

Обґрунтовано підходи до стратегічного управління ліквідністю банківської системи шляхом розширення ієрархії цілей грошово-кредитної політики, зокрема: у якості стратегічної цілі запропоновано вважати позитивний ріст ВВП, у якості проміжних цілей – досягнення мінімальної волатильності валютного курсу в межах валютного коридору, а також стабільності показника індексу споживчих цін та позитивного значення показника вільної ліквідності банківської системи в рамках їх таргетування, що дозволить ефективно використовувати інструменти управління ліквідністю в залежності від економічного циклу та ситуації на грошово-кредитному ринку. Виходячи з аналізу світових фінансово-економічних та банківських криз, доведено, що жоден монетарний режим не убезпечив країну від кризових явищ, чи хоча б пом'якшив їх наслідки, а основними і найбільш затратними антикризовими заходами для держав, які постраждали внаслідок кризи, стала не стабілізація інфляції, а підтримка ліквідності банківської системи, націоналізація та реструктуризація. Відтак, таргетування показника вільної ліквідності банківської системи слід покласти в основу стратегії управління ліквідністю банківської системи, яка має бути включена до «Основних засад грошово-кредитної політики» у якості окремого розділу з наступною структурою: 1) оцінка поточного стану ліквідності банківської системи; 2) аналіз факторів негативного впливу на

ліквідність банківської системи; 3) цільовий орієнтир показника вільної ліквідності; 4) інструменти управління ліквідністю; 5) план на випадок непередбачуваних подій, який повинен включати сценарії функціонування банківської системи та порядок застосування інструментів управління ліквідністю разом із чітким описом нетрадиційних інструментів управління ліквідністю.

Для оптимізації управління ліквідністю банківської системи України на макроекономічному рівні обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення механізму обов'язкового резервування шляхом запровадження класичного механізму усереднення резервів та диверсифікації за видами валют з поступовим збільшенням норми резервування за депозитами в іноземній валюті до 100%, а також процентної політики НБУ шляхом запровадження широкого коридору ставок за активними і пасивними операціями центрального банку з метою стимулювання банків до кредитування реального сектору економіки.

Доведено необхідність удосконалення методики розрахунку нормативів ліквідності шляхом встановлення мінімальних значень окремо для груп банків за розміром активів та шляхом врахування у розрахунок нормативів незнижуваного залишку коштів, розміщених на поточних рахунках клієнтів банку, що дасть змогу на практиці більш точно визначити рівень ліквідності комерційних банків.

З метою зниження обсягів спекулятивних операцій з активами комерційних банків запропоновано запровадити норматив концентрації активів за статтею «інші фінансові активи», максимальне значення якого, за аналогією до коефіцієнта концентрації «вкладень в цінні папери», що становить 0,10-0,12, повинно складати не більше 10%. Даний норматив дасть змогу підвищити якість активів комерційних банків та обмежить можливості комерційних банків щодо використання статті балансу «інші фінансові активи» для фінансування інсайдерів та зниження навантаження на нормативи ліквідності і нормативи кредитних ризиків.

На основі аналізу зарубіжного досвіду у сфері маркетингу та соціальних комунікацій розроблено методичні рекомендації щодо оцінки впливу інформаційного фактора на репутацію банку шляхом аналізу статистики пошукових запитів в Google, а також запропоновано методику розрахунку індексу інформаційної активності населення за наступними запитами: «НБУ», «банк», «курс долара», «депозит», «отримати кредит», використовуючи додаток Google Trends.

У роботі запропоновано Політику управління ліквідністю комерційних банків у якості основного внутрішнього документа банку з управління ліквідністю, який включає цілі та предмет Політики управління ліквідністю банку; визначає загальні принципи управління ліквідністю банку; характеризує підходи до аналізу, стрес-сценарії та фактори впливу на ліквідність банку; містить методи управління ліквідністю та ризиком ліквідності банку; визначає порядок розрахунку нормативів обов'язкового резервування та розрахунку внутрішнього капіталу на покриття ризику ліквідності; розподіл обов'язків з управління ліквідністю; включає план дій на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідності).

На основі аналізу зарубіжного досвіду функціонування та регулювання тіньового банкінгу досліджено практику діяльності тіньових банків в Україні та визначено основні негативні наслідки впливу тіньового банкінгу на ефективність грошово-кредитної політики та управління ліквідністю банківської системи, а також

подано рекомендації щодо удосконалення макропруденційного нагляду з метою мінімізації негативного впливу тіньових банків на фінансовий сектор.

## ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичні узагальнення й отримано нове вирішення важливої наукової проблеми, що полягає у розкритті сукупності підходів до удосконалення управління ліквідністю банківської системи України. За результатами дослідження сформовано такі висновки концептуального, методичного та науково-практичного спрямування.

1. Вивчення основних підходів до визначення сутності ліквідності банку показало відсутність єдиної концепції трактування даного поняття. Використання принципів системного аналізу та врахування необхідності створення умов для реалізації банками функцій фінансового посередництва, у тому числі й запропонованої функції посередництва на ринку цінних паперів, дозволило сформулювати авторське визначення поняття ліквідності банку як його спроможності без втрат або з мінімальними втратами виконувати зобов'язання за пасивними операціями відповідно до їх строковості, а також забалансові зобов'язання щодо деяких видів активів, зокрема надання кредитів.

2. У ході дослідження сутності комерційних банків обґрунтовано, що ефективне виконання їхніх функцій в масштабах усієї економіки, а також об'єктивна необхідність забезпечення життєдіяльності банку, вимагає формування сукупності міжбанківських відносин та взаємозв'язків, що утворюють єдине ціле – банківську систему, яка створює та реалізує такі нові функції як: організації та контролю платіжного обороту і грошових потоків; трансформації активів; забезпечення ліквідності. Саме необхідність врахування функцій та завдань всіх банків країни, включаючи центральний банк, у контексті забезпечення економічного розвитку, вимагає удосконалення поняття ліквідності банківської системи, під яким потрібно розуміти такий стан взаємопов'язаних і взаємозалежних банківських установ країни, який відображає їхні можливості безперервно виконувати свої платіжні зобов'язання при умові ефективного застосування емісійного потенціалу центрального банку відповідно до цілей його грошово-кредитної політики.

3. Ґрунтовне дослідження сутності ліквідності банківської системи не є можливим без врахування і обґрунтування сутності ліквідності центрального банку як її вищого ієрархічного рівня, який, на відміну від усіх інших установ грошового ринку, сам може створювати ліквідність, оскільки здатний емітувати грошові кошти, що нарівні із функцією кредитора останньої інстанції має вагомий вплив на ліквідність всіх комерційних банків. Відтак, ліквідність центрального банку, як і його грошово-кредитну політику, необхідно позиціонувати як невід'ємну складову ліквідності усієї банківської системи. Це вимагає обґрунтування сутності ліквідності центрального банку як його спроможності своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання перед міжнародними валютно-фінансовими організаціями, Урядом та комерційними банками, а також оперативного виконувати функції із забезпечення стабільності національної валюти, підтримки ліквідності комерційних банків, достатності грошової маси без негативних ефектів для економіки.

4. Концептуальний підхід до управління ліквідністю банківської системи дозволив сформулювати порядок узгоджених дій Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Уряду, що відображає основні складові відповідної концепції: аналіз сучасного стану ліквідності банківської системи України та визначення основних проблем управління і регулювання; вибір і встановлення цілей управління; визначення та характеристика функцій суб'єктів управління ліквідністю банківської системи України; аналіз факторів впливу на ліквідність банківської системи України, які слугують основою для прийняття управлінських рішень та застосування інструментів управління ліквідністю; характеристика інструментів управління ліквідністю банківської системи України; формування інституціонального, інформаційно-комунікаційного та техніко-технологічного забезпечення управління ліквідністю банківської системи України. Використання запропонованої концепції у практичній діяльності дозволить не лише здійснювати ефективне управління ліквідністю банківської системи, а й створить умови для оптимального перерозподілу ліквідних коштів в масштабах всієї економіки.

5. З метою підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи запропоновано удосконалити класифікацію факторів, що впливають на показник вільної ліквідності в частині виявлення загроз її стану. Зокрема, на основі побудови 38 однофакторних кореляційно-регресійних моделей та після оцінки їх адекватності, рівня взаємозв'язку цих факторів і вільної ліквідності банківської системи було вибрано 20 факторів, показник кореляції яких з показником вільної ліквідності становлять більше 0,5. Вибрані фактори було розподілено на зовнішні і внутрішні та об'єднано у декілька груп. До внутрішніх факторів впливу на ліквідність банківської системи віднесено: нормативні вимоги ліквідності; збалансованість активів і пасивів за строками; якість активів; динаміку депозитів; грошово-кредитну політику; стан міжбанківського валютного ринку; стан золотовалютних резервів; динаміка коштів Уряду на єдиному казначейському рахунку. До зовнішніх факторів – міжнародну інвестиційну позицію; зовнішній борг банків; кон'юнктура світових фінансових ринків та індекс інформаційної активності населення.

6. Результати аналізу ефективності адміністративних, ринкових та комунікаційних інструментів НБУ з управління ліквідністю банківської системи дали змогу виявити такі основні недоліки: низька ефективність процентної політики, через надмірне підвищення ставок за депозитними сертифікатами, що призводить до згортання кредитування комерційними банками реального сектору економіки; низька ефективність політики обов'язкового резервування, що в умовах девальвації призводить до надмірного зростання обсягів обов'язкових резервів; відсутність ефективного нагляду і контролю за використанням коштів рефінансування, що обумовлює спекуляції на валютному ринку; низька гнучкість політики управління ліквідністю банківської системи через відсутність нестандартних механізмів монетарної політики. Серед напрямів удосконалення інструментів НБУ з управління ліквідністю виділено наступні: застосування механізму усереднення резервів; впровадження активного процентного коридору та режиму керованого валютного курсу із похилим коридором; здійснення таргетування показника вільної ліквідності; розвиток механізмів структурного рефінансування.



7. Дослідження особливостей управління ліквідністю у вітчизняних комерційних банках дало змогу визначити такі основні недоліки: 1) стратегія на досягнення надприбутків, яка характеризується надмірними обсягами зростання споживчого кредитування, що призвело до кредитного буму; 2) нехтування кредитними та валютними ризиками шляхом кредитування без належної оцінки кредитоспроможності позичальника та накопичення надмірних обсягів кредитів і депозитів в іноземній валюті; 3) недалекоглядна ресурсна політика через спрямованість на залучення синдигованих кредитів з-за кордону та відсутність програм щодо залучення довгострокових ощадних депозитів на внутрішньому ринку; 4) відсутність належної оцінки ризику контрагента, що проявляється у кредитуванні інсайдерів і великих обсягів коштів банків та інсайдерів в пасивах і активах балансу; 5) збільшення спекулятивних операцій банків за статтею «інші фінансові активи» з метою збільшення активу балансу банків задля виконання економічних нормативів шляхом використання фіктивних цінних паперів, конверсійних операцій з іноземною валютою та фінансування інститутів спільного інвестування. Подолання зазначених недоліків в управлінні ліквідністю комерційних банків та запобігання їх появі в майбутньому вимагає формування цілісної системи управління ліквідністю комерційного банку на основі нормативного, методичного та організаційного забезпечення.

8. Розроблено оптимізаційну модель управління ліквідністю банківської системи, яка ґрунтується на виробничій функції та імітаційних таблицях та дозволяє визначити оптимальне співвідношення інструментів управління ліквідністю банківської системи України, зокрема: середньозваженої ставки рефінансування НБУ, норми обов'язкового резервування; обсягу коштів, розміщених шляхом придбання банками депозитних сертифікатів НБУ; обсягу валютних інтервенцій НБУ, що дасть змогу забезпечити позитивне значення показника вільної ліквідності банківської системи.

9. За результатами дослідження розроблено низку практичних та методичних рекомендацій щодо удосконалення управління ліквідністю банківської системи України на макро- і мікрорівні, зокрема: Стратегію управління ліквідністю банківської системи України як окремий розділ Основних засад грошово-кредитної політики, що передбачає чітку ієрархію цілей та порядок використання інструментів управління; Політику управління ліквідністю банку як цілісний внутрішньобанківський нормативний документ, що комплексно відображає послідовність управління ліквідністю та забезпечення такого управління і дозволяє оцінити якість банківського менеджменту; методику використання можливостей Google Trends для аналізу репутації комерційного банку; підходи до аналізу мікроринку клієнта; методику розрахунку нового економічного нормативу «концентрація активів за статтею «інші фінансові активи банку»»; шляхи мінімізації негативного впливу тіньового банкінгу на ліквідність банківських систем, що передбачають удосконалення банківського нагляду та створення мегарегулятора на основі центрального банку.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Рудан В.Я. Теоретичні засади банківської ліквідності та фактори, що її визначають / О.Л. Малахова, В.Я. Рудан // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – Вип. 6. – Т. 1. – С. 217-223 (0,6 д.а.) (Особистий внесок: визначено та обґрунтовано фактори негативного впливу на ліквідність банківської системи) (0,30 д.а.).
2. Рудан В.Я. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків / Р.В. Михайлюк, В.Я. Рудан // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Випуск 14-15 / За заг. ред. М.В. Лазаровича. – Тернопіль: Видавництво «Економічна думка», 2010. – С. 149-165 (1,0 д.а.) (Особистий внесок: розроблено сценарії управління ліквідністю комерційних банків та визначено стратегічні цілі і структуру стратегії) (0,50 д.а.).
3. Рудан В.Я. Передумови розгортання кризи ліквідності банківської системи України та шляхи її подолання / О.Л. Малахова, В.Я. Рудан // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – №2 (8). – С. 112-118 (0,80 д.а.) (Особистий внесок: визначено та обґрунтовано передумови розгортання кризи ліквідності банківської системи України) (0,40 д.а.).
4. Рудан В.Я. Якість управління ліквідністю банків як необхідна умова ефективного розвитку банківської системи України / В.Я. Рудан // Світ фінансів. – 2011. – Вип. 2. – С. 108-119.(0,92 д.а.).
5. Рудан В.Я. Особливості формування депозитної бази вітчизняних банків та її вплив на ліквідність банківської системи / В.Я. Рудан // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Випуск 16 / За заг. ред. М.В. Лазаровича. – Тернопіль: Видавництво «Економічна думка», 2011. – С. 217-227. (0,63 д.а.).
6. Рудан В.Я. Теоретичне обґрунтування сутності ліквідності банківської системи / В.Я. Рудан // Вісник Тернопільського національного економічного університету – 2011. – №3.– С. 41-48. (0,65 д.а.).
7. Рудан В.Я. Нові підходи до аналізу та прогнозування попиту населення на ліквідність банківської системи / В.Я. Рудан // Інноваційна економіка. – 2012. – №3. – С. 264-270. (0,60 д.а.).
8. Рудан В.Я. Проблеми та перспективи управління ліквідністю банківської системи України в умовах нестабільності фінансових ринків / В.Я. Рудан // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет редкол.: С.І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль.: Видавництво «Економічна думка», 2012 – Вип. 11 – Частина 1. – С. 409-413. (0,60 д.а.).
9. Рудан В.Я. Координація фіскальної та монетарної політики як необхідна умова розвитку економіки України / В.Я. Рудан // Банківська справа. – 2012. – № 6. – С. 69-84. (0,95 д.а.).
10. Рудан В.Я. Проблеми та перспективи управління ліквідністю банківської системи в умовах стагнації вітчизняної економіки / В.Я. Рудан // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Острог:

Видавництво «Національний університет «Острозька академія», 2013. – Вип. 22. – С. 79-84. (0,50 д.а.).

11. Рудан В.Я. Теоретичне обґрунтування сутності банку / В.Я. Рудан // Наука молода. – Тернопіль: Вектор. – 2014. – №21. – С. 206–220. (1,0 д.а.).

12. Рудан В.Я. Оптимізаційна модель грошово-кредитної політики України / В.Я. Рудан // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць. Вип. 717, Серія Економіка. – Чернівці: ЧНУ, 2014. – С. 158-163. (0,70 д.а.))

13. Дзюблюк О.В. Оптимізація грошово-кредитної політики в контексті управління ліквідністю банківської системи України / О.В. Дзюблюк, В.Я. Рудан. // Банківська справа. – 2015. – №4-5(136). – С. 3-20. (1,0 д.а.) (Особистий внесок: аналіз використання нетрадиційних інструментів монетарної політики ФРС США та ЄЦБ для управління ліквідністю банківської системи) (0,5 д.а.).

14. Рудан В.Я. Розвиток тіньового банкінгу та його вплив на управління ліквідністю банківських систем / В.Я. Рудан // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавництво “Економічна думка”, 2015. – Том 21. – № 1. – С. 193-204. (1,0 д.а.).

15. Рудан В.Я. Научно-методический подход к анализу факторов влияния на ликвидность банковской системы / В.Я. Рудан // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2015. – №8 (79). – С. 181-187. (0,6 д.а.).

16. Рудан В. Я. Координація фіскальної та монетарної політики як необхідна умова розвитку економіки України в контексті євроінтеграційних процесів / В.Я. Рудан // Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія / за ред д.е.н., проф. Дзюблюка О.В. – Тернопіль: Вектор, 2012. – С. 315–332. (1,0 д.а.).

17. Рудан В. Я. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків / В.Я. Рудан // Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України: монографія / за ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – С. 479-498. (5,3 д.а.).

### **Опубліковані праці апробаційного характеру:**

18. Рудан В. Я. Вплив готівкового обігу на ліквідність банківської системи України / В.Я. Рудан // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. Восьмої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 24-25 лют. 2011 р). – Тернопіль: ТНЕУ, 2011. – С. 166-167. (0,17 д.а.).

19. Рудан В. Я. Ефективність управління ліквідністю Національного банку України як необхідна умова забезпечення стабільного розвитку вітчизняної банківської системи / В.Я. Рудан // Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем: матеріали ХІ Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів та студентів (м. Львів, 16-17 берез. 2011 р.) / Відп. за вип. О.О. Другов. – Львів: ЛІБС УБС НБУ, 2011. – С. 149-151. (0,15 д.а.).

20. Рудан В. Я. Оптимізація депозитної політики як необхідна умова забезпечення ліквідності вітчизняних банків / В.Я. Рудан // Реформування фінансової системи та стимулювання економічного зростання в нестабільній економіці: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Дніпропетровськ, 23 берез. 2011 р.). – Д.: вид-во ДУЕП ім. Альфреда Нобеля, 2011. – С. 219-221. (0,23 д.а.).

21. Рудан В. Я. Управление риском потери деловой репутации в контексте обеспечения финансовой устойчивости и ликвидности банка / В.Я. Рудан // Актуальные вопросы развития современного общества: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Курск, 22 апр. 2011 г.) / в 2-х томах, Том 2. редкол.: Горохов А.А. (отв. Ред.); Юго-Зап. гос. ун-т. Курск, 2011. – С. 135-137. (0,20 д.а.)

22. Рудан В. Я. Проблеми забезпечення оптимального рівня ліквідності банківської системи України в умовах турбулентності на фінансових ринках / В.Я. Рудан // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. Дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, (м. Тернопіль, 23-24 лют. 2012 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 144-145. (0,15 д.а.).

23. Рудан В. Я. Аналіз попиту населення на ліквідність банківської системи України на основі статистики пошуку Google / В.Я. Рудан // Ефективність функціонування банківської системи України як основа макроекономічної стабілізації: зб. тез доп. Всеукр. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 10-річчю кафедри банківської справи ТНЕУ (м. Тернопіль, 20-21 берез. 2012 р.). – Тернопіль: Вектор. –, 2012. – С. 136-137. (0,15 д.а.).

24. Рудан В. Я. Прогнозування попиту населення на ліквідність банківської системи за допомогою Google Trends / В.Я. Рудан // Суперечності та тенденції сучасної економічної динаміки: матеріали I-ї Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (м. Чернівці, 19-21 квіт. 2012 р.) (IC YESS 2012), . Ч.2. – Чернівці: ЧНУ, 2012. – С. 245-247. (0,2 д.а.).

25. Рудан В. Я. Активізація кредитування реального сектору економіки України як необхідна умова ефективної боротьби з надлишковою ліквідністю / В.Я. Рудан // Розвиток банківської системи України у контексті глобалізації економічних процесів: зб. тез доп. Всеукр. наук. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 20 трав. 2012 р.). – Тернопіль: Вектор, 2012. – С. 150-154. (0,32 д.а.).

26. Рудан В. Я. Використання зарубіжного досвіду в сфері управління надлишковою ліквідністю банківської системи України / В.Я. Рудан // Сучасні тенденції розвитку банківських систем в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи: зб. тез доп. Всеукр. наук. Інтернет-конф, (м. Тернопіль, 31 трав. 2011 р.). – Тернопіль: Вектор, 2011. – С. 125-127. (0,21 д.а.).

27. Рудан В. Я. Проблемні аспекти забезпечення якості активів та їх вплив на ліквідність банківської системи України / В.Я. Рудан // Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми: зб. тез доп. XIII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 15 листоп. 2012 р.). – Тернопіль: Вектор., 2012. – С. 115-119. (0,30 д.а.).

28. Рудан В. Я. Аналіз мікроринку клієнта у контексті управління ліквідністю банку / В.Я. Рудан // Реформування банківської системи в контексті глобалізаційних

процесів: зб. тез доп. Всеукр. наук. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 27 листоп. 2012 р.). – Тернопіль: Вектор, 2012. – С. 189-192. (0,30 д.а.).

29. Рудан В. Я. Роль держави у механізмі управління ліквідністю банківської системи / В.Я. Рудан // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. Десятої Міжнар. наук.-практ.ї конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 21-23 лют. 2013 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – С.148-150. (0,2 д.а.).

30. Рудан В. Я. До питання визначення поняття ліквідності центрального банку / В.Я. Рудан // Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації та ефективності функціонування банківської системи України: зб.тез доп. Всеукр. наук. конфер. студентів, аспірантів та молодих вчених (м.Тернопіль, 19-20 берез. 2013 р.). – Тернопіль: Вектор, 2013 – С. 53-56. (0,35 д.а.).

31. Рудан В. Я. До питання управління ліквідністю банківської системи в умовах стагнації вітчизняної економіки / В.Я. Рудан // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: зб. тез III наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 24 трав. 2013 р.). – Київ: УБС НБУ, 2013. – С. 72-74. (0,30 д.а.).

32. Рудан В. Я. Управління ліквідністю банківської системи України в умовах асиметрії інформації та ірраціональної поведінки економічних агентів / В.Я. Рудан // Розвиток банківського бізнесу в умовах глобальної нестабільності: зб. тез доп. Всеукр. наук. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 5 листоп. 2013 р.). – Тернопіль: Вектор, 2013. – С. 168-172. (0,35 д.а.).

33. Рудан В. Я. Підходи до оптимізації грошово-кредитної політики Національного банку України в сучасних умовах / В.Я. Рудан // Сучасні проблеми та механізми фінансового управління: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12-13 груд. 2013 р.). – Харків.: ВД «ІНЖЕК», 2013. – С. 428-431. (0,2 д.а.).

34. Рудан В. Я. Управління ліквідністю банківської системи України в період політико-економічної нестабільності / В.Я. Рудан // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: зб. тез доп. Одинадцятої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль 13-14 берез. 2014 р.). –Тернопіль: Вектор. – 2014. – С. 120-122. (0,2 д.а.)

35. Рудан В. Я. До питання визначення функцій комерційного банку / В.Я. Рудан // Детермінанти сучасного розвитку соціально-економічних систем в умовах глобальної нестабільності: матеріали III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (IC YESS 2013) (м. Чернівці, 24-26 квіт. 2014 р.). Ч.2. – Чернівці: ЧНУ, 2014. – С. 234-236. (0,2 д.а.).

36. Рудан В. Я. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків з врахуванням рекомендацій Базель III / В.Я. Рудан // Соціально-економічні перспективи розвитку України в XXI столітті: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 27 трав. 2014 р.). – Тернопіль: Вектор, 2014 – С. 104-108. (0,3 д.а.).

37. Рудан В. Я. Управління ліквідністю банківської системи України: інституціональний аспект / В.Я. Рудан // Теорія і практика банківської справи у глобальному фінансовому середовищі: зб. тез доп. Всеукр. наук. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 9 листоп. 2014 р.). –Тернопіль Вектор, 2014. – С. 100-102. (0,2 д.а.).

38. Рудан В. Я. Банківська система України: проблеми та шляхи подолання / В.Я. Рудан // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: зб. тез доп. Дванадцятої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, (м. Тернопіль, 26-27 берез. 2015 р.). – Тернопіль:, Вектор, 2015. – С. 193-195. (0,3 д.а.)

39. Рудан В. Я. Реформування механізму забезпечення ліквідності банківської системи України в умовах кризового стану національної економіки / В.Я. Рудан // Банківський та реальний сектор економіки: фінансово-економічні аспекти взаємодії та перспективи розвитку: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспір. та студ. (м. Тернопіль, 25 берез. 2015 р.). – Тернопіль: Вектор, 2015 – С. 77-78. (0,3 д.а.).

40. Рудан В.Я. Банківська криза в Україні та перспективи відновлення ефективного функціонування вітчизняної банківської системи / Дзюблюк О.В., Рудан В.Я. // Криза банківської системи: причини і шлях виходу: матеріали нау.-практ. конф., (м. Київ, 10 черв. 2015 р.). / Асоціація українських банків; Університет банківської справи НБУ (м. Київ). – Київ: УБС НБУ, С. 55-60. (0,2 д.а.) (особистий внесок: визначення причин банківських криз в Україні) (0,1 д.а.).

41. Рудан В.Я. До питання використання теорії поведінкових фінансів в управлінні ліквідністю вітчизняних комерційних банків / В.Я. Рудан // Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль, 12-13 листоп. 2015 р.). – Тернопіль: Астон, 2015. – С. 83-85. (0,2 д.а.).

## АНОТАЦІЯ

**Рудан В.Я. Управління ліквідністю банківської системи України. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2016.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретичних засад управління ліквідністю банківської системи та методичних основ її практичної реалізації. На основі узагальнення наукових досліджень сформульовані основні підходи до визначення поняття ліквідності комерційного банку, ліквідності центрального банку, ліквідності банківської системи. Досліджено практичні аспекти управління ліквідністю банківської системи України та визначено основні проблеми такого управління. Розглянуто основні фактори негативного впливу на ліквідність банківської системи, а також визначено особливості управління ліквідністю банків на мікроекономічному рівні. У роботі запропоновано оптимізаційну економіко-математичну модель управління ліквідністю банківської системи України, яка дозволяє визначити оптимальне співвідношення інструментів управління ліквідністю з метою досягнення позитивного значення показника вільної ліквідності банківської системи.

Обґрунтовано практичні рекомендації щодо удосконалення інструментів управління ліквідністю банківської системи на макро- і мікроекономічному рівні. Сформульовано стратегію управління ліквідністю банківської системи України та

обґрунтовано необхідність запровадження таргетування показника вільної ліквідності, як одного із цільових орієнтирів грошово-кредитної політики. Розглянуто наслідки впливу тіньового банкінгу на управління ліквідністю банківської системи та грошово-кредитну політику в цілому.

*Ключові слова:* банк, ліквідність банку, ліквідність банківської системи, управління ліквідністю банківської системи, рефінансування, обов'язкові резерви, грошово-кредитна політика.

## АННОТАЦІЯ

**Рудана В.Я. Управление ликвидностью банковской системы Украины. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2016.

Диссертация посвящена обоснованию теоретических основ управления ликвидностью банковской системы и методических основ ее практической реализации. На основе обобщения научных исследований сформулированы основные подходы к определению понятий ликвидности коммерческого банка, ликвидности центрального банка, ликвидности банковской системы, эмиссионного потенциала центрального банка. Разработана теоретическая концепция управления ликвидностью банковской системы как целостного документа, основанного на применении процессно-структурированного подхода и сочетании принципов интегрированности, комплексности, высокого динамизма управления, вариативности решений и ориентированности на стратегические цели деятельности банков. Данная концепция отражает взаимосвязь функций и инструментов трех основных институтов управления ликвидностью банковской системы: Национального банка, фонда гарантирования вкладов физических лиц и правительства, деятельность которых должна быть направлена на обеспечение оптимального, прогнозируемого и стабильного уровня ликвидности банковской системы.

Рассмотрены практические аспекты управления ликвидностью банковской системы Украины на макро- и микроэкономическом уровнях, что позволило обосновать базовые направления повышения эффективности инструментов и методов управления ликвидностью отечественной банковской системы.

Выявлены недостатки и проблемы в управлении ликвидностью банковской системы Украины на макроуровне, которые заключаются в низкой эффективности процентной политики и политики обязательного резервирования, что в условиях девальвации приводит к чрезмерному росту объемов обязательных резервов, а также в отсутствии эффективного надзора и контроля за использованием средств рефинансирования, что обуславливает спекуляции на валютном рынке. Учитывая это, в работе разработана оптимизационная модель управления ликвидностью банковской системы, основанная на производственной функции и имитационных таблицах, позволяющих определить оптимальное соотношение инструментов управления ликвидностью банковской системы Украины, в частности: средневзвешенной ставки рефинансирования НБУ, нормы обязательного резервирования; объема средств,

размещенных путем приобретения банками депозитных сертификатов НБУ; объема валютных интервенций НБУ, что позволит обеспечить положительное значение показателя свободной ликвидности банковской системы.

Разработаны практические и методические рекомендации, касающиеся совершенствования управления ликвидностью банковской системы Украины на макро- и микроуровне, в частности: Стратегия управления ликвидностью банковской системы Украины; Политика управления ликвидностью банка; методика использования возможностей Google Trends для анализа репутации коммерческого банка; подходы к анализу микрорынка клиента; методика расчета нового экономического норматива «концентрация активов по статье «другие финансовые активы банка»; пути минимизации негативного влияния теневого банкинга на ликвидность банковской системы, предусматривающие совершенствование банковского надзора и создание мегарегулятора на основе центрального банка.

*Ключевые слова:* банк, ликвидность банка, ликвидность банковской системы, управление ликвидностью банковской системы, рефинансирование, обязательные резервы, денежно-кредитная политика.

## ANNOTATION

**Rudan V.Y. The Liquidity Management of the Banking System in Ukraine. – Manuscript.**

The thesis to obtain scientific degree of PhD in Economics in specialty 08.00.08 – money, finance and credit. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2016.

The thesis deals with the comprehensive research of theoretical essentials in the sphere of management of banking system liquidity and practical basis of its implementation. On the basis of generalization of scientific research the author determined the main approaches to definition of commercial bank's liquidity, central bank's liquidity, and banking system liquidity. The practical aspects of management of banking system liquidity in Ukraine were investigated and the main problems of such management were identified. Basic factors of negative influence upon banking system liquidity were studied and peculiarities of management of banking system liquidity on the microeconomic level were defined. The author suggested optimizing economic-mathematical model of management of banking system liquidity in Ukraine which defines optimal correlation of liquidity management instruments to reach positive ratio of free banking system's liquidity.

Practical recommendations concerning modernization of banking system liquidity management instruments on macro and microeconomic levels were substantiated. There was also defined the strategy for management of banking system liquidity in Ukraine and necessity to impose the targeting of free liquidity ratio as an objective of money & credit policy was proved. The author investigated the consequences of shadow banking impact upon management of banking system liquidity and money & credit policy in general.

*Key-words:* bank, bank liquidity, banking system liquidity, management of banking system liquidity, refinancing, compulsory reserves, money & credit policy.